

COLABORĂRI ARTISTICE INTERNAȚIONALE

DRAGNEV Lilia

Institutul Patrimoniului Cultural, Academia de Științe a Moldovei

Abstract: *International artistic collaborations. The first attempts of regional collaboration in the framework of projects promoted by the Chisinau Center for Contemporary Art were made at the very start of the Center's activity. Collaboration with the neighboring countries was certainly a more natural way for defining a common cultural identity, and synchronizing the techniques of the domestic contemporary artistic discourse by identifying social, geo-political, economic and cultural similarities. The scope of interest was aligned along two directions; one would be towards Romania and the other one - towards Ukraine, and Russia. The social environment of the Republic of Moldova was and still remains oversaturated with a multitude of local signs and symbols that created a so-called topos perceived and interpreted in different ways by both locals, and neighbors, and gradually turning into platitudes, atavisms deprived of their semantic meaning. For the time being, it can be regarded as a bilateral perspective collaboration with research character, involving many practices and disciplines and having all the chances to become dynamic and continuous.*

Cuvinte cheie: *colaborare artistică internațională, artă contemporană, grupare artistică, proiect regional, Centrul pentru Artă Contemporană*

Articolul se rezumă la elucidarea cooperărilor artistice internaționale regionale între Republica Moldova, România, Ucraina și Rusia din a doua jumătate a anilor '90 până în prezent. Pentru realizarea studiului au fost utilizate metodele de cercetare istorico-comparative, aplicarea cărora a permis evaluarea proceselor și fenomenelor artistice, dar și cea istorico-teoretică care a favorizat sintetizarea procesului evolutiv.

După anii '90 o parte din studenții basarabeni de la facultățile de arte pleacă să-și continue studiile în România, mulți dintre care se stabilesc acolo cu traiul continuând cariera sa artistică în afara Rep. Moldova, dar referindu-se la contextul „moldovenesc”. În această ordine de idei aș vrea să menționez romanul lui Alex Vakulovski, „Pizdet”, apărut în 2002 la București care, într-un stil punk, prezintă viața studentului basarabean, aflat în mediul universitar românesc.

Vasile Ernu, născut la Odesa, în 1971 (din 1990 trăiește în România) înregistrează experiența comunismului prin care a trecut într-o carte apărută în 2007, numită „Născut în URSS”. O realizare reușită în acest sens este proiectul Planeta Moldova inițiat de un grup artistic (Mitoș Miculeșanu și Florin Bragiș – cetățeni ai Republicii Moldova) format în România. Grupul este cunoscut pentru ironia și sarcasmul său, cât și pentru scenetele, animațiile și muzica în care se folosește un argou ce poate fi numit „moldovenesc”, însă doar ca un aspect al culturii orale profane creat dintr-un amestec de româna și rusă. Grupul a debutat cu un internet site adresat moldovenilor, dar paradoxal, a devenit popular chiar în România. Din 23 septembrie 2006, pe TVR2, Planeta Moldova prezintă Planeta România, în fiecare vineri, la 22:30. Emisiunea a fost o conversație între cei doi membri ai trupei pe teme din cele mai diverse - discuții filosofice, sofiste, absurde, care adesea apar sub forma de animație. Publicarea piesei Nicoletei Esinencu „Fuck You, Eu.ro.Pa!” în reader-ul Pavilionului României la a 51a

ediție a Bienalei de la Veneția (2005) a stârnit controverse politice atât în Republica Moldova cât și în România. În 2006 Esinencu participă la Periferic 7 – Bienala Internațională de Artă Contemporană din Iași, iar în 2007 este invitată să participe în proiectul lansat de Marius Babias „Spațiul Public București”. Proiectul Nicoletei Esinencu A(II)Rh+ invită la o incursiune în cartierele Bucureștiului printr-o piesă de teatru despre realitatea discriminării, pe traseele de fiecare dimineață ale romilor în căutare de fier vechi.

Acestea sunt câteva exemple care, în pofida reușitei vădite a realizărilor artistice, sunt direcționate pe un singur vector – Rep. Moldova – România și într-un mod direct sau indirect (după caz) se reduc la prezentarea contextului local (moldovenesc) în România. Fluxul invers însă lipsește aproape cu desăvârșire.

Primele tentative de colaborare regională în cadrul proiectelor promovate de Centrul pentru Artă Contemporană de la Chișinău au avut loc chiar la începutul activității acestuia. Atunci s-a mizat pe generația tânără de artiști, invitați să participe la taberele de vară organizate de KSAK (atunci CSAC) [1]. Astfel, în cea de-a doua tabără CarbonArt au fost invitați să participe artiști din Ucraina (Odesa) și România. Sunt prezenți artiști, critici de artă și teoreticieni de peste Prut, Ucraina și Rusia și la alte evenimente de acest fel (Expoziția și simpozionul Kilometrul 6, Expoziția Mesaje de la Tzara, Festivalul de performance Surâsul Giocondei, etc.).

Bineînțeles, că o colaborare cu țările vecine era o cale mai firească în definirea unei identități culturale comune și în sincronizarea procedeele de evoluție a discursului artistic contemporan autohton prin identificarea unor similitudini de ordin social, geopolitic, economic și cultural. Aria de interes era orientată în două direcții, una ar fi fost spre România și cealaltă spre Ucraina, Rusia.

Cu toate că Centrul de Artă de la Chișinău făcea parte din rețeaua Centrelor Soros pentru Artă Contemporană [2] și schimbul de informații avea o circulație continuă, colaborările regionale se produc cazual și mai mult din inițiativa unor „emisari” veniți în Moldova să adune informație despre scena artistică locală sau din contacte private ale artiștilor sau curatorilor de aici. Posibil că interesul centrelor SOROS din Europa de Est era în special orientat spre realizarea unor proiecte cu instituțiile și inițiativele din Vest și nu cu țările vecine. Destul de avantajoasă a fost colaborarea cu țările vecine în rețeaua țărilor Balcanice (BAN), de altfel și Balcanii în sine prezintă o alteritate tentantă pentru curatorii din Vest. Cu toate acestea, colaborarea regională mai intensă se produce în interior, în special între țările fostei Yugoslavia unde, după caz, în special în evenimentele organizate de curatorii din vest, mai apar și alte țări balcanice (România, Bulgaria, Turcia etc.) [3]. Republica Moldova apare în dihotomia Europa-Balcani și mai rar, cu unele excepții, chiar deloc. De altfel, nici „estul” (Rusia, Ucraina...) nu este îndeajuns interesat în colaborarea cu o țară vecină, fiind mai tentați de o relație cu Europa de Vest. Bunăoară, relația cu artiștii din Ucraina (în special din Odesa) are o continuitate datorită contactelor directe între artiști, create în timpul taberelor de artă vizuală.

Prima relație cu Rusia s-a produs prin intermediul Tatyanei Mogilevskaya (critic independent de artă media, stabilită atunci la Moscova) venită la Chișinău cu Gilles Morel pentru a investiga producția video locală pentru colecția de artă video din Rusia, Ucraina și Moldova „Vent d’est”.

Tatyana Mogilevskaya a făcut naveta Moscova-Chișinău de mai multe ori participând la evenimentele Centrului și prezentând publicului local compilații din colecția „Vent d’est”. În vara anului 1998, în colaborare cu Octavian Eșanu și Vladimir Bulat, realizează un proiect în ideea participării artiștilor din Moldova la Expoziția „Stația

de testare a simțirilor” (curator Gheorghe Nichici) în cadrul Forului Internațional al Inițiativelor Artistice de la Moscova. Acest eveniment a fost o acțiune care a întrunit proiecte de artă contemporană din Moscova, de la periferiile Rusiei, din Țările Baltice și Moldova. Expoziția a fost organizată de Comitetul de Cultură al Municipiului Moscova, Centrul Soros pentru Artă Contemporană din Rusia, Centrul internațional muzeistico-expozițional „Olimp”.

O altă direcție este explorată odată cu colaborarea dintre Centrul KSAK (atunci – CSAC) și IDEA Design & Print, Cluj în editarea publicațiilor Centrului. De aici rezultă realizarea unui proiect care a presupus o colaborare între KSAK, Fundația IDEA și Fundația TRANZIT, care a însumat o serie de expoziții și prezentări în mai multe locații ale Clujului cu genericul „Basarabeni în tranzit la Cluj” (Cluj, 1999).

Mediul social al Republicii Moldova era și este suprasaturat de o multitudine de semne și simboluri locale, care au creat așa-numitul topos, perceput și interpretat cât de băștinași, atât și de vecini în mai multe feluri (diferite unul de celălalt), transformându-se treptat în niște banalități, atavisme lipsite de încărcătura lor semantică.

Drept un moment de autoidentificare în relația Moldova-România și Moldova-Rusia, de KSAK, în 2001 a fost lansat proiectul Semne Identitare – „Semnul Moldovenesc” (organizat în colaborare de curatorii: Lucia Macari, Lilia Dragnea (Moldova), Oleg Petrenko (Russia)). Acest proiect a reprezentat o încercare de conlucrare dintre artiștii invitați din România, Rusia și Moldova [4]. Tematica – problema identității spațiului dintre Nistru și Prut și impactul simbolurilor naționale asupra artei actuale. Astfel, la eveniment au participat atât „gazdele” (Moldova), cât și „musafirii” (România, Rusia), ceea ce a creat un fel de „tensiune ideologică” privind abordarea totalității de semne și mituri văzute cu ochii proprii și cu ochi străini. Expoziția a evoluat pe marginea mult discutatei „specificități locale”, încercând să analizeze, din perspectivă culturală, fundamentele numitei „specificități” [5].

Cu toate acestea, cu Centrele vecine din rețeaua CSAC din Odesa, Kiev și cel de la București Centrul de la Chișinău a avut o relație cu un caracter colegial între două instituții, dar care se rezumă la un schimb informațional și s-a redus la vizite de scurtă durată și niște prezentări ocazionale. Dar și exemplele unor colaborări enumerate mai sus nu au avut o continuitate, periodicitate sau o relație de durată. Totuși, au existat niște realizări singulare, dar care, din anumite circumstanțe, n-au mai evoluat.

Chiar de la apariția Centrului s-a pus problema mediatizării procedeelelor artistice noi și inițierea unui discurs critic al mediului/contextului artistic autohton. Aceasta s-a făcut prin intermediul revistei ART-hoc, editate și difuzate de Centru. Primul număr al revistei ART-hoc a apărut în toamna anului 1996. Scopul propus a fost de a explora reperele discursului teoretic local, de a stimula atitudinea critică în Arta Contemporană, precum și apariția noilor idei, concepții și proiecte în peisajul artistic local. De asemenea, pentru a ridica nivelul cunoașterii Artei Contemporane internaționale, s-a pus accent pe informarea publicului asupra scenei artistice din Moldova și din afara, la fel și asupra diverselor discursuri, construcții teoretice, texte de specialitate și interviuri cu teoreticieni și artiști consacrați.

Deoarece revista apărea în limba română distribuția ei se făcea preponderent în Moldova și România. De altfel și redactorul-șef al revistei, care este criticul de artă Vladimir Bulat, era stabilit la București. În aceste circumstanțe, revista capătă o identitate dublă, ce arată o strategie editorială confuză. În unele cazuri vectorul reprezentativ și informațional era îndreptat într-un sens invers față de punctul de referință. Unda „adresării către public/cititor” și conținutul nu venea din Moldova, ci din România, și nu neapărat era adresată către Moldova, astfel depășind proporția infor-

mațională între Moldova și România în cazul unei reviste editate la Chișinău și pentru mediul artistic și cultural din Moldova.

În 2004, în parteneriat cu proiectul relations, Berlin, Centrul KSAK lansează proiectul TV ALTE ARTE – un program de 30 de minute, dedicat Artei Contemporane, difuzat de două ori pe lună la TVM. Acesta, chiar de la apariție, a încercat să creeze un spațiu public în care să fie puse în discuție varii aspecte din sfera culturală și artistică a țării. Ținând cont de faptul, că unul din componentele emisiunii consta din contribuțiile și lucrările artiștilor din străinătate, acest lucru a stimulat în mare măsură ieșirea la un dialog cultural și o ținută artistică adecvată, potrivit fluxului de idei internațional. Reportajele ALTE ARTE îmbinau evenimentele locale, regionale și internaționale. Aici erau prezentate diverse instituții, galerii, evenimente, interviuri cu artiștii; au fost realizate reportaje care oglindeau în profunzime subiecte sociale relevante pentru Republica Moldova. De regulă, pentru realizarea reportajelor regionale reporterii ALTE ARTE mergeau în deplasări în România, Ucraina și Rusia. Prin aceste contacte directe și omniprezență a fost creată o platformă comună și autentică de ordin informativ, dar și analitic, regional.

Ca și în situația cu revista ART-hoc, și programul ALTE ARTE nu a reușit să obțină o continuitate care se aștepta de la niște proiecte mass media. Prima este lansată la apariția Centrului (CSAC), și este integral finanțată de Fundația Soros, iar Programul TV a fost un proiect inițiat în colaborare cu relations și finanțat de Fundația Federală Culturală Germană. Ambele au fost proiecte cu o durată limitată și odată cu finalizarea termenului sunt foarte dificil de continuat cu suportul unui alt finanțator. Neavând nici o șansă de a obține suport local, este de asemenea complicat de a găsi o finanțare durabilă pentru un proiect deja demarat sub aceeași identitate, dar de la o altă fundație sau donator. O șansă de a continua aceste două proiecte ar fi prin intermediul unei colaborări între Moldova și România, dar într-o cu totul altă formulă și format.

În pofida unor colaborări de lungă durată dintre România și Moldova în cadrul „Saloanelor Moldovei” organizate de UAP Bacău și Chișinău, din inițiativa pictorului Ilie Boca și muzeografului Geta Barbu, cu scopul de a reuni artiștii plastici de pe cele două maluri ale Prutului, acestea au fost reduse în mare măsură la niște relații formale: artiștii produc și își expun lucrările, iar juriul, ca în vremurile bune, împarte premiile... S-a considerat că este o modalitate de a prezenta niște realizări individuale, însă nu este vorba despre nici un demers artistic și nici o analiză critică a unui sau altui context sau a unor relații inter-regionale. Mesajul artistic este lipsit de articulare, nemaivorbind despre modul de expunere, care este doar o prezentare a lucrărilor, departe de un concept curatorial articulat.

La începutul anilor 2000, la Chișinău, a apărut încă o inițiativă artistică – Asociația Tinerilor Plasticieni din Moldova OBERLIHT. Grupul realizează o serie de proiecte la Chișinău, implicând artiștii tineri, în marea majoritate studenți de la facultățile de arte. Optând pentru o decentralizare și escapadă din limitele geografice ale capitalei, asociația inițiază câteva proiecte care implică zonele rurale și regiunile din Moldova. Astfel, în 2003 este organizat proiectul – al 9-lea pod – care se lansează în Pinacoteca din Tighina, Galeria de arte din Dubăsari, Galeria de arte și Școala de arte plastice pentru copii din Râbnița. De asemenea, în 2005 este organizată o tabără de creație cu genericul „Ruta Măcărești”, în care sunt implicați, pe lângă artiștii veniți din Chișinău, comunitatea locală, inclusiv copii și elevi din satul Măcărești. Toate acestea se înscriu într-o preocupare de a sonda contextul local, dar și cel de natură post-conflictuală (Transnistria).

Ca o continuitate a inițiativelor Oberlicht a fost proiectul din .A în .B (din punctul A în punctul B), care a prevăzut o colaborare între artiștii din România și Moldova. În 2006

Asociația lansează proiectul de lungă durată INTERVENȚII „conceput să exploreze forma, dimensiunea ideatică/conceptuală, contextele în care poate fi degajat, vizibilitatea/invizibilitatea, temporalitatea actului de intervenție” [6]. Proiectul este realizat în mai multe reprize. În special, Intervenții 2 aduce în prim-plan substratul social. În una din aceste intervenții un grup de artiști tineri, conduși de Iosif Kiraly, redescoperă numeroase zone mai puțin vizibile ale Chișinăului (Stadionul Republican (în reconstrucție), Lacul Morilor, Cimitirul Evreiesc, Închisoarea Centrală din Chișinău, cartierul Pieței Centrale, Uzina de Televizoare (actualmente abandonată), zonele industriale etc.).

Etapă a III-a a proiectului INTERVENȚII vizează cunoașterea și valorificarea spațiului public. Această etapă este concepută ca un proiect internațional, care implică o colaborare cu artiștii și teoreticienii din țările Balcanice, în special cu cei din România. Etapa finală urmează să fie prezentată în spațiile publice din Chișinău și București. În 2004 la Chișinău apare o altă grupare artistică - „IZM”, formată din 7 artiști tineri, care elaborează proiecte în grup. Este o formație autodidactă și productivă. În mare parte, aceștia produc acțiuni și performance, orientate spre analiza și critica situației actuale din societate. Fiind toți vorbitori de rusă, vectorul este orientat, în marea măsură, spre Rusia și Ucraina. Astfel, ei participă la mai multe proiecte din Moscova (Bienala de Tineret), Ecaterinburg, Odesa etc.

Colaborarea Centului cu Asociația Vector a pornit încă din anii '90. Astfel, artiștii din Moldova participă la festivalul Periferic 2 (în 1998) și Periferic 3 (în 1999). Ulterior, festivalul se transformă în bienală, iar curatorii vin cu regularitate la Chișinău pentru a selecta artiști din Moldova. Artiștii de la Iași participă la evenimentele lansate de KSAK. Respectiv, de multe ori artiștii și curatorii din Moldova sunt invitați pentru a face prezentări și prelegeri la Iași. Dacă în acest caz e vorba mai mult de un schimb informațional la un mod general și artistic, dar cu un caracter individual, – atunci proiectul RO-MD/Moldova (în două scenarii, realizat de Centrul pentru Artă Contemporană, Chișinău, în parteneriat cu Asociația Vector de la Iași) își propune o incursiune artistică bine determinată în contextele socio-politico-economic din regiunile Moldova din România și Republica Moldova. La moment, aceasta poate fi considerată o colaborare bilaterală de perspectivă, cu caracter de cercetare, care implica mai multe practici și discipline și care are toate șansele să capete un caracter dinamic și o continuitate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE ȘI NOTE

- [1] Centrul Soros pentru Artă Contemporană (CSAC) a apărut în 1996, în cadrul Fundației SOROS, Moldova. În martie 2000, Centrul iese din componența Fundației și este înregistrat ca ONG, instituție independentă, non-profit cu denumirea Centrul pentru Artă Contemporană, Chișinău KSA:K.
- [2] Din 2000 – Rețeaua Internațională de Artă Contemporană I_CAN
- [3] IN SEARCH OF BALKANIA (2002), BLOOD AND HONEY (2003), IN THE GORGES OF THE BALKANS (2003), IN THE CITIES OF THE BALKANS (2003), BEYOND THE BALKANS (2004)
- [4] Pagina web a Centrului pentru Artă Contemporană, Chișinău, <http://www.art.md/mznak/ro.html>
- [5] Catalogul Semne identitare, Editura Civitas, Chișinău, Rep. Moldova, 2002
- [6] <http://www.oberliht.org.md/interventii3.html>